

Ernest Mandel

En socialistisk strategi för Västeuropa 1965

Debatten om den socialistiska strategin i Västeuropa måste utgå från förutsättningen att det under det kommande decenniet varken kommer att bli något världsomfattande kärnvapenkrig eller någon lika allvarlig ekonomisk kris som den 1929–1933.¹ Det är inte svårt att förstå varför vi måste begränsa vår diskussion med detta antagande: vart och ett av dessa två alternativ skulle innebära att problemet förändrades fullständigt, både dess objektiva och subjektiva aspekter. Vi behöver inte heller lägga mycket tid på att redogöra för varför det är rimligt att göra ett sådant antagande. Om den amerikanska härskarklassen i ett visst konkret läge, utom i ett där den direkt hotades av utplåning, skulle välja att utlösa ett världskrig med kärnvapen, skulle den helt enkelt begå självmord. Även om möjligheten inte helt kan uteslutas – och det finns också möjligheten att ett krig utlöses genom misstag eller galenskap – så är det inte en möjlighet som vi kan (eller behöver) bygga en strategi för arbetarrörelsen på.

När det gäller en ekonomisk kris eller katastrof, har det om och om igen betonats att det finns starka skäl till varför nykapitalismen skulle kunna undvika detta under en betydande tid framöver.² För att mycket kort gå igenom de viktigaste punkterna: storleken på statsbudgeten och statens ingripande i ekonomin; användningen av en hel arsenal av krisbekämpningsmetoder; användningen av ”offentliga investeringar” (särskilt rustning) för att kompensera för eventuella nedgångar i privata investeringar, etc.

Visserligen kan inte det kapitalistiska systemet omvandla hotande kriser till milda recessioner helt utan att skadas. Omvandlingen har ett dubbelt pris: för det första en bestående tendens till inflation och en minskad köpkraft hos de ledande valutorna; för det andra en alltmer utbredd överkapacitet (baksidan av myntet när det gäller överproduktion). Utan tvekan kommer dessa två faktorer att göra sig starkt gällande under det kommande decenniet; redan nu ger USA:s betalningsunderskott och den därpå följande dollarkrisen den nykapitalistiska framgångssagan en kraftig knäck. Men det finns ingen anledning att tvivla på att systemet kommer att kunna fortsätta att fungera, om än ganska skakigt, genom flera ytterligare valutakriser och i alla fall under ett decennium.

Slutligen bör det sägas att den koloniala revolutionen under det kommande decenniet troligen kommer att göra ytterligare framsteg och att vi också kan förvänta oss spektakulära utvecklingar i de socialistiska länderna; men inget av detta kommer i grunden att förändra den imperialistiska världens ekonomiska och sociala situation (även om det naturligtvis kommer att ha ett obestridligt inflytande, vilket det inte finns någon anledning att gå in på här).

Man bör också komma ihåg att de som deltar i denna diskussion inte tror att sociala reformer av det slag som förknippas med den svenska socialdemokratiska regeringen eller efterkrigstidens brittiska Labourregering på något sätt kan förändra ekonomins eller samhällets kapitalistiska karaktär eller tjäna som modeller för en socialistisk strategi vars syfte är att störta kapitalismen.

Diskussionen måste äga rum inom detta begränsade sammanhang; de olika förslagen om socialistisk strategi i Västeuropa kan inte utvärderas utanför denna ram.

¹ Ursprunglig publikation: 'Une nouvelle stratégie socialiste', *Revue Internationale du Socialisme*, nr. 9, 1965. Engelsk översättning publicerad som broschyr nr 10 av Institute for Workers Control (*A socialist strategy for Western Europe*).

² Ernest Mandel, [Nykapitalismens ekonomi](#), *Socialist Register*, vol. 1, 1964

Av detta följer inte, att det eftersom det inte förekommer några katastrofala ekonomiska kriser inte förekommer några kriser alls.

Det första problem som marxisterna står inför är följande: eftersom vi som utgångshypotes har slagit fast att vi inte kan förvänta oss någon katastrofal ekonomisk kris jämförbar med den 1929–1932 (eller något nära sammanbrott av den borgerliga staten, såsom inträffade efter nederlag i krig: Tyskland 1918–19, Italien 1943–45, etc.), innebär då detta att det inte kommer att bli någon kris alls som hotar den kapitalistiska ekonomin, samhället och staten?

Detta är en avgörande fråga, eftersom endast idealister – i filosofisk-sociologisk mening – kan föreställa sig att kapitalismen störtas utan någon sorts social, politisk eller ekonomisk kris. I ett sådant fall skulle kapitalismens störtande helt enkelt följa på grund av en medvetandehöjning hos den arbetande befolkningens stora majoriteten av den (eller på grund av en kupp!). Att acceptera en hypotes av detta slag skulle vara att falla tillbaka i utopism.

För en marxist råder det inget tvivel om att vi endast kan närma oss frågan om kapitalismens störtande och maktövertagandet genom att utgå från de objektiva förhållanden under vilka massorna skulle kunna mobiliseras, och de sammanbrottsituationer där maktbalansen inom det borgerliga samhället rubbas. Detta är vad vi kallar ”krissituationer”. Men dessa situationer är inte nödvändigtvis desamma som kriser med katastrofal överproduktion, förutom för mekanistiska deterministiska ekonomer, som är långt ifrån att vara marxister.

Först och främst bör vi betona, att även om vi anser att nykapitalismen är fullt kapabel att omvandla allvarliga överproduktionskriser till mildare och kortare recessioner, så anser vi inte att den kan undertrycka sina upprepade kortsiktiga fluktuationer. Den amerikanska ekonomin genomgick regelbundna recessioner, 1949, 1953, 1957–58, 1960–61. Och jag har på annat håll försökt förklara orsakerna till den *tillfälliga* förkortningen av konjunkturcykeln, och de skäl som tyder på att det inte kan bli någon *slutgiltig* förkortning av den.³

Den amerikanska ekonomin är typexemplet i de imperialistiska ländernas nykapitalistiska system: den är den modell som Västeuropa och Japan imiterar med en eftersläpning på flera år. Det förefaller därför mycket troligt, att när dessa länder kommer ut ur återuppbyggnadsperiodens speciella cykel, så kommer deras ekonomier att genomgå samma slags recessioner, även om detta ännu inte har inträffat (jag talar om länder som Storbritannien, Belgien och, på senare tid, Italien och Frankrike) .

Dessa ekonomiska fluktuationer kommer då i sig att skapa de mekanismer som periodvis *kan* störa balansen i de kapitalistiska samhällena och staterna; skillnaden mellan dessa mildare recessioner och allvarigare kriser är främst att de samhällspolitiska konsekvenserna är *mycket mindre automatiska* (efter krisen 1929–33 uppstod allvarliga politiska och sociala återverkningar i alla kapitalistiska länder).

De explosiva faktorerna i dagens samhälle är inte begränsade till de faktorer som härrör från dessa kortsiktiga ekonomiska fluktuationer. Det finns också ett antal olösta strukturella problem: problemet med *Mezzogiorno* i Italien⁴ och det allmänna problemet med underutvecklade eller nedgångna regioner; problemet med den tyska återföreningen; problemet med fallet eller utrotningen av de halvfascistiska regimerna i Spanien och Portugal och de efterverkningar som skulle följa på deras revolutionära störtande; försök att etablera ”starka regeringar” i andra europeiska länder; den ständiga risken för monetära och finansiella kriser, som ibland kan få mycket allvarliga konsekvenser (jfr konsekvenserna av den bankkris som

³ Mandel, [Nykapitalismens ekonomi](#)

⁴ Mezzogiorno är en kulturhistorisk region som omfattar Italien söder om Rom samt öarna Sicilien och Sardinien. Till skillnad från norra Italien med sina industrier och sin ekonomiska tillväxt är södra Italien till stor del underutvecklat – ur Wikipedia.

nyligen inträffade i Uruguay, ”Latinamerikas Schweiz”); den ständiga risken för att varje större social konflikt tar politisk form och utlöser repressalier från statens sida (med eventuella efterföljande motrepressalier från arbetarrörelsen och arbetarmassorna).

För att uttrycka det mer allmänt: bara för att det nykapitalistiska systemet har lyckats undvika katastrofala ekonomiska kriser, behöver vi inte tro att det därför kan lösa alla de ekonomiska och sociala problem som det står inför. Vi tror inte att detta system på minsta sätt har löst det kapitalistiska produktionssättets grundläggande motsättningar. Och vi tror att det till dessa klassiska motsättningar lägger till en hel rad nya motsättningar som är unika för det.

När man analyserar nykapitalismen begår man ofta misstaget att tro att ”lösningar” som i själva verket skapar skarpa nya motsättningar är bevis på en ”konfliktfri situation”. Jag har redan gett ett exempel,⁵ som härrör från en av nykapitalismens till synes spektakulära framgångar: långvarigt hög sysselsättning. Denna ”lösning” leder oundvikligen till ständiga löneökningar, som till slut hotar att sänka vinstnivån på ett avgörande sätt. Därav följer nödvändigheten för bourgeoisin att begränsa eller avskaffa fackföreningarnas självständighet i löneförhandlingar (inkomstpolitik etc.). Därav följer också tendensen att ersätta extensiva investeringar med intensiva, att byta ut bredd mot djup, för att spara på arbetskraft (automatisering). Alla dessa utvecklingar tenderar att driva krisen inom fackföreningsrörelsen till sin spets, snarare än att integrera den ännu mer i staten och eliminera konflikter.

Problemet med inkomstpolitiken ger upphov till ett större problem, som i själva verket har blivit allvarigare under nykapitalismen än under den klassiska kapitalismen: hur kan löntagarnas köpkraft ökas på ett konstant och harmoniskt sätt i ett kapitalistiskt system? I den mån det kapitalistiska systemet kräver en mängd beslutscentrum, både när det gäller priser och investeringar, kommer det inte att kunna undvika periodiska fluktuationer i reallönerna, som inte går i takt med de periodiska fluktuationerna i de reala levnadskostnaderna.⁶ Och i takt med att systemet blir mer och mer utsatt för internationell konkurrens, kommer det också att uppstå periodiska eftersläpningar i reallönernas nivåer i olika imperialistiska länder, vilket innebär att arbetsgiversidan kommer att tvingas inleda periodiska attacker mot ”överdrivna” löneökningar. Och så länge det finns en oberoende arbetarrörelse (och framför allt en oberoende fackföreningsrörelse) kommer dessa periodiska attacker från arbetsgiversidan att skapa åtminstone objektivt gynnsamma förutsättningar för en explosion av mer långtgående sociala strider, som utmanar hela den kapitalistiska ekonomins funktion och till och med kan leda till segerrika motattacker från arbetarna.

Om nykapitalismen inte kan överleva utan att arbetsgiversidan regelbundet angriper ”överdrivna” löneökningar, så kommer den på samma sätt inte att kunna undvika att angripa sysselsättningsnivån; man kan till och med säga att recessioner mer eller mindre medvetet *provoceras* fram av bourgeoisin under nykapitalismen – främst som ett resultat av deflationistiska åtstramningar – samtidigt som de också uppstår genom kapitalismens interna mekanismer. Således har vi ännu ett exempel på objektivt gynnsamma förhållanden för en omfattande kamp, särskilt *vid den vändpunkt då recessionen sätter in*, vilket alltid har varit den mest gynnsamma tiden för arbetarklassens kamp under den klassiska kapitalismen.

Välstånd innebär inte att arbetarna anser att det inte finns något kvar att kämpa för.

Även om vi accepterar att det inte kommer att bli någon katastrofal kris av typen 1929–33, så betyder inte att det inte kommer att finnas ekonomiska och sociala motsättningar som kan

⁵ Mandel, [Nykapitalismens ekonomi](#)

⁶ ”Kapitalet existerar och kan endast existera som många kapital, och dess självbestämning framstår därför som dessas inbördes växelverkan”, Karl Marx, *Grundrisse*, online: [<https://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch08.htm>].

väcka långtgående arbetarkamp, och av det följer att förtrupperna inom arbetarrörelsen måste lägga fram en hel rad mål för att mobilisera massorna. De exempel som anges ovan – kampen mot höjda levnadskostnader, mot olika former av lönestopp eller ”kontrollerad inkomstillväxt”, mot återkommande vågor av uppsägningar – måste vara framträdande inslag i en lämplig kampanj.

Detta är i huvudsak *defensiva* mål. Men nykapitalismen leder, både nationellt och internationellt, till en ny fas i produktivkraftens utveckling. Det måste finnas en ny lista över arbetarnas mål, som motsvarar utvecklingen av dessa krafter och som kvalitativt och kvantitativt skiljer sig från de tidigare målen.

Lönerna är priset på arbetskraften; detta pris svänger kring dess värde. Nu betonar Marx att värdet inte är ett stabilt fysiologiskt faktum utan ett faktum som består av varierande historiska och geografiska faktorer. Och han insisterar på att nya behov från tid till annan kan och bör införlivas i lönerns rörliga del, vilket är ett bevis på fackföreningsverksamhetens civiliserande kvalitet.⁷

Eftersom den obestridliga höjningen av arbetarklassens levnadsstandard och reallöner har minskat den andel av köpkraften som går åt till baslivsmedel och vardagskläder, har arbetarklassen i de imperialistiska länderna utvecklat en hel rad nya behov som spelar en allt viktigare roll i dess dagliga bekymmer: bostäder, transporter, barnens utbildning, semester, säkerhet och, framför allt, skydd mot sjukdom och arbetslöshet. I motsvarighet till alla dessa behov – som kapitalismen tillfredsställer på ett underutvecklat eller snedvridet sätt – finns det nya sorters social konsumtion och socialisering av kostnaderna för denna tillfredsställelse, vilket tyder på en helt annan modell för fördelning av nationalinkomsten.

Ju mer välbärgade arbetarna blir, desto mer stöter de på nya former av alienation, som kompletterar de gamla. De är inte bara alienerade som producenter; de är också alienerade som konsumenter. Man skulle kunna ge ett otal exempel på hur nykapitalismens så kallade ”framgångar” skapar nya problem: försämrade kvaliteten på en hel rad masskonsumtionsvaror; de traumatiska effekterna av en alltmer påträngande reklam; faran för att nya former av fritid (som TV!) leder till klassupplösning. Arbetarrörelsen kan och måste tillämpa nya lösningar på dessa nya problem – lösningar som utmanar det kapitalistiska produktionssättet som sådant.

Men även om arbetarna utsätts för ökad alienering som konsumenter, så är de ändå först och främst alienerade som producenter. Under den nykapitalistiska perioden får denna alienering nya dimensioner som härrör från just de mekanismer som för närvarande ger nykapitalismen dess framgångar: den permanenta tekniska revolutionen, den tredje industriella revolutionen, den ständigt ökande automatiseringen. De problem som detta innebär – kontroll över taktökningar och uppsägningar; kontroll över produktionsorganisationen; producentens faktiska roll i systemet – stiger ned från filosofins svindlande sfärer för att, åtminstone potentiellt, ta sin plats i den dagliga fackliga kampen. Allt som har med denna grupp av problem att göra blir allt viktigare för arbetarna: av detta följer möjligheten att lyfta kampen för fackliga krav till en ny nivå. På samma sätt som de dagliga erfarenheter som 1800-talets arbetare gjorde, lärde dem hur varje företags nettoprodukt fördelades mellan löner och vinst, lär de dagliga erfarenheter som arbetare gör under den nykapitalistiska perioden dem hur nationalinkomsten fördelas mellan den totala förvärvsinkomsten och den totala icke-förvärvsinkomsten och hur dessa mekanismer endast kan bemästras genom att ta över produktionsmedlen, ”maktens spakar” för hela det ekonomiska livet.

⁷ ”Fackföreningarnas huvudsakliga funktion är att de, genom att öka arbetarnas behov och höja deras levnadsstandard, skapar ett kulturellt och socialt minimum i stället för det fysiska existensminimumet”, Rosa Luxemburg, *Introduction to Political Economy*, i: Complete Works, vol. I, Verso, 2014, s. 287

Alla de mål jag har räknat upp ovan är *potentiellt revolutionära*, i den meningen att de utmanar ekonomins kapitalistiska natur och själva det privata ägandet av produktionsmedlen. Och det är inte bara ideologiska frågor, utan omedelbara mål för massorna. Så, långt ifrån att skjuta upp den socialistiska revolutionen till en mycket avlägsen framtid, förverkligar nykapitalismen i själva verket en rad omständigheter som visar revolutionen som en omedelbar och brådskande nödvändighet, som krävs *av fakta*, utan att man behöver vänta på att arbetarna först ska förstå Teserna om Feuerbach eller *Kapitalets* tredje band.

Strategin för strukturella reformer.

Huvudsyftet med strategin med strukturella reformer – som uppfanns av den belgiska arbetarrörelsens vänsterflygel och nu i allt högre grad antas av dess motsvarigheter över hela Europa – är att integrera massornas omedelbara mål med målen för den kamp som objektivt utmanar själva det kapitalistiska systemets existens.

Det betyder inte på något sätt att arbetarrörelsen överger lönekrav, krav på kortare arbetstid, kravet på en glidande löneskala för att bekämpa de stigande levnadskostnaderna, etc. – som samtliga är rörelsens (eller åtminstone dess vänsterflygels) traditionella krav. Men det innebär att rörelsen inte begränsar sig till dessa omedelbara mål eller till att kombinera kampen för dessa mål med en vag propaganda för den ”socialistiska revolutionen”, ”produktionsmedlens socialisering”, till och med ”proletariatets diktatur”, vilka, eftersom de inte är en naturlig del av den dagliga kampen, inte kan få något inflytande på klasskampens praktiska utveckling.⁸ Det innebär att arbetarrörelsen, *i sin dagliga kamp*, förenar kampen för omedelbara mål som med sina rötter i massornas omedelbara intressen går vidare och objektivt utmanar det kapitalistiska systemets funktion.

Det råder ingen tvekan om att detta är en djärv strategi; den medför allvarliga risker. Den största risken är att vi lever i en period av produktivkrafters utveckling, där företrädarna för kapitalismens mest dynamiska och aggressiva sektorer själva har ett intresse av olika strukturella omvandlingar av ekonomin. Om arbetarrörelsen inte är vaksam riskerar den därför att ge sitt stöd till nykapitalistiska skikt, som är indragna i en kamp mot mer konservativa kapitalistiska krafter, vars intressen bäst tjänas av de befintliga strukturerna.

Med andra ord kan begreppet ”strukturella reformer” tolkas på två diametralt motsatta sätt: antingen kan det betyda *en reform av kapitalismen vars syfte är att säkerställa att ekonomin fungerar mer tillfredsställande* eller så kan det betyda ”reformer” som tvingats fram av arbetarklassens kamp, och är helt oförenliga med den normala driften av all sorts kapitalistisk ekonomi. De senare inleder en period där det råder dubbelmakt, som antingen måste sluta med ett nederlag för arbetarklassen (i vilket fall ”reformerna” förstörs) eller ett nederlag för bourgeoisin (i vilket fall ”reformerna” befästs genom proletariatets maktövertagande och socialisering av produktionsmedlen, som förvaltas demokratiskt av arbetarna själva).

I det första fallet har vi att göra med ”*nykapitalistiska strukture reformer*”, den fälla som den socialistiska vänstern i Västeuropa främst kan falla i; i det andra fallet har vi att göra med ”*antikapitalistiska strukture reformer*”, som är den huvudsakliga vägen framåt för en socialistisk strategi i Europa.

⁸ Vi bör inte glömma att de klassiska reformisterna i början av seklet inte på minsta sätt vände ryggen åt socialistisk propaganda. Reformismen överger denna propaganda först under den sista fasen av sin degeneration, och börjar då kasta överbord alla hänvisningar till socialistiska ideal eller rentav ta avstånd från dem. Så den verkliga skillnaden mellan socialistiska ideal och reformistisk *handling* kan inte ses utifrån om det finns socialistisk propaganda eller inte. Den väsentliga frågan gäller målen för den praktiska kampen: antingen är dessa begränsade till vad som kan uppnås inom ett kapitalistiskt system och införlivas av detta, eller så utmanar de själva systemets existens, både genom sina mål och genom sin omfattning.

Eftersom begreppet ”strukturreform” naturligtvis är tvetydigt räcker det inte att försöka skilja en aggressiv socialistisk strategi från en reformistisk socialdemokratisk politik (i grunden ett stöd för eller till och med en tillfällig befästning av nykapitalismen) genom att helt enkelt använda olika etiketter eller ens genom att göra mer omfattande definitioner. Men utan att påstå att jag har sagt allt som finns att säga, vill jag lägga fram fem kännetecken för en strategi med antikapitalistiska strukturreformer, som hör ihop och som är oundvikliga om den nykapitalistiska fällan ska undvikas:

1. Vi får inte som ett första steg försöka erövra ”perifera positioner” från kapitalismen, under illusionen att vi därigenom kommer att minska motståndet och ”steg för steg” kommer att kunna gå fram mot den kapitalistiska fästningens hjärta. Erfarenheterna lär oss gång på gång, att om nationaliseringen av icke-centrala sektorer, eller av råvaru- och energiproducerande sektorer genomförs utan en allmän framryckning på alla fronter, så kommer de utan problem att kunna integreras i den allmänna planen för att rationalisera (och därmed konsolidera) den kapitalistiska ekonomin.

Dessutom är det fullständigt omöjligt att ”samtidigt” driva en ekonomi enligt kriterierna för kollektiva intressen och enligt kriterierna för de stora kapitalisternas privata intressen. Det kan inte finnas någon överensstämmelse mellan dessa två kriterier när grundläggande ekonomiska val står på spel. Antingen är vinstkriteriet det viktigaste, och då måste hela ekonomins drift nödvändigtvis *underordnas* de stora monopolistiska gruppernas krav och lönsamhet (vilket är fullt förenligt med nationalisering av specifika sektorer, socialisering av förluster och tillhandahållande av statliga subventioner till eller dolda besparingar för monopolen), eller så dras slutsatsen åt ett annat håll och då måste privatägandet avskaffas, om inte hela ekonomin ska stanna upp.

Så angreppet får inte riktas mot perifera sektorer, *utan måste riktas mot nyckelsektorerna*, de sektorer som står för huvuddelen av nationalinkomsten och den största delen av och dynamiken i investeringarna, ekonomins ”ledande höjder”. Om vi inte försöker ta dessa nyckelsektorer från kapitalismen, så kommer vår politik inte att vara antikapitalistisk utan nykapitalistisk, oavsett vilka våra avsikter må vara.

2. Vi måste ta upp frågan om företagets hierarkiska struktur, om beslutsmakten över arbetets organisering, om arbetarnas kontroll över produktionen (som lika gärna kan uppstå ur mikroekonomiska problem på företagsnivå som ur makroekonomiska problem som vinstnivåer, pris- och kreditpolitik, orsaker till inflation etc.), avskaffandet av affärs- och bankhemligheter och öppnandet av räkenskapsböckerna.

Detta är det enda sättet att undvika att ge strategin för strukturreformer en teknokratisk karaktär och istället ge den liv i fabriken, på arbetsplatserna och på kontoren, genom att knyta den nära till arbetarmassorna själva. Det är också det enda sättet att göra dubbelmakten till ett verkligt hot mot kapitalismens överlevnad.

3. Vi måste bestämt avvisa institutionaliseringen av arbetarkontroll och institutionaliseringen av antikapitalistiska strukturreformer i allmänhet. Först och främst därför att vi annars skulle vara utopister; det kan inte nog betonas att ingen ekonomi i praktiken kan fungera enligt två kriterier, två uppsättningar krav, två konsumtionsmodeller, två motsatta och motstridiga makter i varje företag. För det andra därför att detta är en fälla, en mycket farlig fälla, som påminner om de mest vulgära reformistiska illusionerna: Leon Jouhaux föreställde sig att han redan hade ”börjat” förändra kapitalismens natur den dag han utnämndes till chef för Frankrikes centralbank! En armé kan inte upplösas ”bataljon för bataljon”, lika lite som kapitalismen kan avskaffas ”steg för steg”. I praktiken skulle en institutionalisering av arbetarkontroll i ett sammanhang där storfinansen fortfarande kontrollerar de viktigaste

rikedomarna och maktpunkterna i ekonomin som helhet snabbt beröva den all verklig substans och förvandla den till ett medel för att korrumpiera arbetarklassens aktivister.

4. Programmet för antikapitalistiska strukturreformer måste vara nära kopplat till en tydlig regeringsformel som definierar hur en klass ersätter en annan vid makten (i Belgien använder vi formeln: en arbetarregering baserad på fackföreningarna).⁹ Detta är av yttersta vikt, ty det är avgörande att få arbetarmassorna att inse att frågan om strukturreformer leder vidare till *frågan om makten* och att det är kampen om makten som slutligen kommer att avgöra hur striden slutar. Det finns här inget behov av att påpeka hur illusioner om att genomföra strukturreformer ”steg för steg” återspeglas i illusioner om koalitioner med bourgeoisin som skulle kunna genomföra detta program ”bit för bit”.

5. Propagandan för antikapitalistiska strukturreformer måste åtföljas av en intensiv och systematisk kritik av kapitalismen som helhet, av dess motsättningar och dess befängda produktionsmetoder, av dess allt mer idiotiska och alienerande konsumtionsmodell, av den monstruösa sociala ojämlikhet som den fortsätter att upprätthålla – kort sagt, av en systematisk socialistisk skolning, som ställer idén om socialistisk planering mot idén om kapitalistisk ”programmering”. Denna propaganda måste också *bidra till att avmystifiera*, att avslöja den verklighet som döljer sig bakom fraser som ”förbättra ekonomins funktion” (läs: den kapitalistiska ekonomin), ”stabilisera pengarnas köpkraft”, säkerställa ”en stadig tillväxttakt” och så vidare.

Arbetarmassorna är redo och väntar på en strategi av detta slag.

Den relativt höga levnadsstandard som arbetarna åtnjuter under den nykapitalistiska perioden (tills den långa cykeln präglad av ekonomisk tillväxt når sitt slut och den finansiella kris som orsakas av oavbruten inflation leder till nya explosioner) sägs ofta göra en strategi för antikapitalistiska strukturreformer, såsom jag har skisserat, till ett utopiskt perspektiv. Det hävdas, att eftersom arbetarmassorna inte längre drivs till handling av hunger, elände och massiv arbetslöshet, så är de dömda till ”amerikanisering”, det vill säga avpolitisering, förlust av sitt klassmedvetande under inflytande av massmedierna, som matar den med en allt mer homogen och samordnad propaganda, eller åtminstone till en ständig fragmenteringsprocess, både på och utanför arbetsplatsen, som ett resultat av automatiseringen.¹⁰

Detta är en viktig invändning, som måste behandlas ingående. Jag har ovan visat hur nykapitalismen i själva verket inte avskaffar orsakerna till arbetarnas missnöje, och att det fortfarande är fullt möjligt att inleda en kraftfull kamp – kanske till och med oundvikligt. Men kan denna kamp få en revolutionär prägel i ett välfärdssamhälle? Eller är den nödvändigtvis begränsad till reformistiska mål, så länge den äger rum i en atmosfär av mer eller mindre allmän välfärd? Med andra ord, kan ”amerikaniserade” eller ”avpolitiserade” arbetare reagera på något annat än reformism, även när de kämpar mot lönestopp, mördande tempohöjningar eller en snöbollseffekt av teknisk arbetslöshet?

Innan vi besvarar denna invändning måste vi först granska den närmare. Om invändningen syftar på det faktum att det i de nuvarande ekonomiska stämningarna inte kommer att ske upprepningar av den tyska revolutionen 1918 eller den jugoslaviska revolutionen 1941–45, då

⁹ Detta är en algebraisk formel, som inte påverkas av vilken organisationsform de kristna arbetarna antar (en nyckelfråga, både i Belgien och i Italien) eller av bildandet av ett självständigt kristet arbetarparti, eller deras inträde *en bloc* i en socialistisk organisation eller av deras allians med andra arbetarpartier.

¹⁰ Det finns uppenbarligen en stor skillnad mellan situationen i USA, där proletariatet av välkända historiska skäl aldrig har uppnått politiskt klassmedvetande – så att klasskampen endast är en facklig kamp – och Västeuropa, där arbetarklassens politiska apati innebär att det har skett en *förlust* av det klassmedvetande som har byggts upp under ett halvt sekel. Det är ganska troligt att det amerikanska proletariatet kommer att politiseras innan avpolitiseringen av den europeiska arbetarklassen har fullbordats.

är det inte mer än en självklarhet. Vi har redan gått med på denna självklarhet och tagit med den i vår tidigare hypotes. Och det leder oss till den verkliga frågan: är just den sortens revolutioner de enda som kan leda till kapitalismens störtande? Är ”katastrofala” förhållanden nödvändiga? Nej. Det finns en annan historisk modell att hänvisa till: den allmänna strejken i Frankrike i juni 1936 (och, i mindre utsträckning, den belgiska allmänna strejken 1960–61 som var nära att skapa en situation som liknade den 1936).

Det är fullt möjligt att arbetarna, i det rådande allmänna ekonomiska klimatet – det ”nykapitalistiska överflödet” eller ”masskonsumtionssamhället” – kommer att bli alltmer radikaliserade till följd av en hel rad sociala, politiska, ekonomiska eller till och med militära kriser (inkomstpolitik, lönestopp; antifackliga åtgärder, auktoritarism; recessioner, plötsliga valutakriser; proteströrelser mot imperialistisk aggression, imperialistiska militära allianser, användningen av så kallade taktiska kärnvapen i krig, etc.) och att de, när de väl har radikaliserats, kommer att inleda en allt mer långtgående kamp, under vilken de kommer att börja koppla sina omedelbara krav till ett program för antikapitalistiska strukturreformer, tills kampen slutligen avslutas med en generalstrejk som antingen störtar regimen eller skapar en dubbelmakt.¹¹

Naturligtvis förutsätter allt detta en växande *medvetandehöjning* snarare än ett återfall i politisk apati. Men det finns inget realistiskt eller utopiskt i denna hypotes. De senaste fem årens erfarenheter har visat att det inte finns något automatiskt samband mellan höga lönenivåer (relativt höga i internationell skala) och politisk apati. I Italien har en oöverträffad ökning av lönenivåerna lett till att kommunistpartiet har stärkt sin ställning i valen. I Belgien utlystes strejken 1960–61 vid en tidpunkt då de belgiska lönerna var bland de högsta i Europa, och dess mest hängivna anhängare var den belgiska arbetarklassens bäst betalda sektor: järn- och stålarbetarna i Liège. Och man kan knappast hävda att det var en lönesänkning som ledde till att de arbetande massorna i Storbritannien valde Labourregeringen 1964 och störtade de nedslagna Tories-politikerna.

Dessutom är den västeuropeiska arbetarrörelsens nuvarande situation extremt brokig; det finns en mångfald nyanser mellan dess två ytterligheter; å ena sidan finns arbetarrörelsen i Västtyskland, Nederländerna eller Schweiz, där självständiga klassaktioner och en relativt hög medvetenhetsnivå endast återfinns bland små, isolerade grupper (vilket inte nödvändigtvis betyder att detta kommer att vara fallet för alltid); å andra sidan finns Italien, Storbritannien eller Belgien, där arbetarrörelsen, trots alla sina svagheter (och jag är alltför väl medveten om dem i Belgien!), fortfarande uppvisar en hög nivå av självständiga klassaktioner, med ett rikt och mångsidigt ideologiskt liv, en anmärkningsvärd och utbredd grad av stridsvilja och genuina möjligheter att åstadkomma ett verkligt genombrott.

Nu är det inte möjligt att förklara skillnaderna mellan dessa två olika uppsättningar av exempel enbart genom att hänvisa till deras olika objektiva förhållanden. Genomsnittslönerna i Storbritannien hör fortfarande till de högsta i Västeuropa; detsamma gäller Belgien (och efter att de belgiska lönerna relativt sett har börjat sjunka, har arbetarrörelsens aggressiva dynamik också sjunkit med dem, snarare än att ha tagit fart); de italienska lönerna har under många år stigit snabbare än några andra i Europa. Det är helt ohållbart att förklara de enorma skillnaderna i dynamik mellan rörelserna i Belgien och Nederländerna genom att hänvisa till de objektiva förhållandena (och i vilket fall som helst har de nederländska lönerna varit relativt låga i två decennier); detsamma gäller skillnaderna mellan de franska och italienska rörelserna under de senaste fem åren. Det är helt klart att vi har att göra med ett helt komplex av faktorer, bland vilka ”relativ välfärd” inte kan visas vara särskilt dominerande.

¹¹ Det skulle kräva en separat studie för att behandla de särskilda problem som dubbelmakten ger upphov till.

Därav följer att *det framför allt är den subjektiva faktorn som spelar den avgörande rollen* när det gäller att avgöra om arbetarrörelsen utnyttjar den *möjlighet* som nykapitalismen erbjuder för en antikapitalistisk strategisk offensiv. Det vill säga, i sista hand beror allt på arbetarrörelsens egna handlingar.

Här kan vi sätta fingret på skillnaden mellan de objektiva förhållanden som vi står inför idag och dem som, låt oss säga, rådde på 1930-talet. Under en period då arbetarna inte drivs oemotståndligt mot kapitalismen av hunger eller elände, upphör antikapitalistiska handlingar att vara ett *automatiskt* resultat av deras dagliga erfarenhet. Men det kan bli *så genom förmedling, genom att medvetandet väcks, något som är arbetarrörelsens uppgift*. Om arbetarrörelsen klarar av att fullgöra sin uppgift (inte bara små avantgardegrupper, utan också de fackliga och politiska krafter som påverkar delar av arbetarklassen) kan den genom handling och skolning bygga en bro mellan en i huvudsak defensiv kamp (som är oundviklig, men inte ”automatisk”) och kamp som objektivt kan leda till kapitalismens störtande. Om den tvärtom misslyckas, kommer det onekligen att ske en gradvis nedbrytning och försämring av klassmedvetandet, en avpolitisering av arbetarklassen, tills man når den västtyska eller schweiziska modellen, där, såvitt man kan se, den stora majoriteten av arbetarklassen inte längre vill ha någon del i en långtgående antikapitalistisk kamp.

Internationell samordning av kampen.

Det finns ytterligare två problem som återstår att diskutera: problemet med periodicitet och problemet med konsekvenserna av den europeiska ekonomiska integrationen.

Varje socialistisk strategi som är *baserad på massaktioner* (snarare än valkampanjer eller gerillakrig) måste nödvändigtvis ägna stor uppmärksamhet åt fluktuationer i masspsykologin, sinnesstämningarna och den relativa förmågan att bemöta fiendens slag och gå till attack. Uppenbarligen är denna förmåga inte statisk. Ingen individ – och *i synnerhet* ingen grupp av individer – kan under en lång period, oavbrutet, leva i ett tillstånd av extrem spänning. Teoretiskt och empiriskt har det för länge sedan påvisats att det finns periodiska fluktuationer i graden av massaktioner, oavsett vilket land som beaktas.

Det finns i detta sammanhang inget behov av att beskriva den känsliga mekanism för interaktionen mellan objektiva och subjektiva faktorer som förklarar denna periodicitet. Uppenbarligen är detta *relaterat* till konjunkturcykeln; men detta samband innebär verkligen inte att massaktionernas höjdpunkt inträffar när den ekonomiska aktiviteten befinner sig i en svacka. Jag har redan påpekat att denna höjdpunkt är mycket mer benägen att inträffa *vid den tidpunkt då den ekonomiska trenden vänder* (de första vågorna av uppsägningar eller den gynnsamma effekten av full sysselsättning på maktbalansen mellan klasserna).

Men problemet är komplicerat, eftersom det finns både en kort- och en långsiktig cykel för massaktioner (i Frankrike har till exempel arbetarrörelsens nederlag i och med De Gaulles maktövertagande lett till helt andra förhållanden än de som råder i Italien). Olika historiska faktorer – den nivå av klassmedvetande som uppnåtts tidigare; det fortsatta inflytandet från tidigare kampformer – har också en betydande inverkan på kampens periodicitet. Cykeln kan bromsas upp eller påskyndas beroende på om det råder en större eller mindre grad av klassgemenskap. Och det finns många andra viktiga faktorer som skulle kunna räknas upp.

Det är av yttersta vikt att *den inre logiken i arbetarkampens periodicitet* anpassas till den strategi som har skisserats ovan. Uppenbarligen måste en allt intensivare radikaliserings, som gör det möjligt att alltmer inrikta kampen mot antikapitalistiska mål, sammanfalla med en växande intensitet i *massaktionerna* i cykeln, annars är den dömd att misslyckas, varefter det kan ta så mycket som ett decennium eller mer att återhämta sig. Det är också uppenbart att om vi *låter* masskampens höjdpunkter gå oss förbi, utan att koppla dem till kampen för

antikapitalistiska reformer, så kommer vi för många år framöver förlora chansen att inleda en avgörande kamp. I den nuvarande atmosfären kan vi, åtminstone i Västeuropa, inte förvänta oss att proletariatet ska inleda en generalstrejk vartannat år. Ett antal faktorer är av avgörande betydelse: en korrekt analys av massornas sinnesstämning; maktbalansen mellan förtruppen och de mer bakåtsträvande och konservativa krafterna inom arbetarrörelsen; förmågan att ta fram rätt paroller vid rätt ögonblick, och så vidare. Alla dessa faktorer är avgörande om en socialistisk strategi ska kunna tillämpas med minsta möjliga hopp om framgång.

När det gäller den europeiska samordningen av kampen har jag redan skrivit utförligt på annat håll.¹² Så länge arbetarklassen i vart och ett av de sex gemensamma marknadsländerna kan utöva påtryckningar på produktionssystemet i "sitt" land och "sin" bourgeoisie, skulle den bästa lösningen vara en kamp land för land, så att en seger i ett land skulle leda till gynnsamma förutsättningar för en internationell kamp mot rörelsen för en gemensam marknad, Nato och andra internationella organisationer, för att sabotera eller förstöra deras effektivitet.

Från den tidpunkt då kapitalets ömsesidiga integrering når en viss punkt, kommer det å andra sidan att finnas allt mindre möjlighet till en isolerad seger i ett enskilt land i den gemensamma marknaden, och det kommer att finnas en mycket stark sannolikhet för att varje isolerat socialistiskt experiment skulle kunna strypas ekonomiskt och finansiellt. Från och med denna punkt måste möjligheten till ett socialistiskt genombrott vara en allt-eller-inget-fråga, som involverar hela den gemensamma marknaden. Man måste medge att detta innebär en försämring, åtminstone på kort och medellång sikt (på lång sikt har det definitiva fördelar). Ty medan det första alternativet kräver en hög grad av massaktioner och ett framgångsrikt resultat i endast ett land, kräver det andra en hög grad av massaktioner i varje land samtidigt, *samtidigt* med ett framgångsrikt gemensamt resultat! Uppenbarligen är detta svårare att uppnå.

Lästips

Mandel:

[En socialistisk strategi för Västeuropa](#) (1965) Detta är en intervju publicerad i *Zenit*

[Revolutionär strategi i de imperialistiska länderna](#) (1970)

[Revolutionär strategi i Europa](#) (1976)

¹² Se min rapport till seminariet om *Intégration européenne et mouvement ouvrier*, anordnat av Cahiers du Centre d'Etudes Socialistes i Paris.